

Микола Іванович БАЮК,

директор Хмельницького центру перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників органів державної влади, органів місцевого самоврядування, державних підприємств, установ і організацій,
cpk-metod@univer.km.ua

УДК 351

ГУМАНІТАРНА СКЛАДОВА ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ: ПОНЯТТЯ, ПРИНЦИПИ

Українська держава сьогодні перебуває на шляху переосмислення місця гуманітарних чинників у суспільному розвитку. Ключовими пріоритетами реалізації державної політики повинні стати питання розвитку освіти, науки, культури, світоглядно-патріотичного виховання, виокремлення їх ролі в забезпечення політики державної безпеки в гуманітарній сфері України. Предметом наукового дослідження є теоретичні основи засад національної, державної безпеки України в цілому і змісту гуманітарної складової державної безпеки, їх ролі у зміцненні суверенітету, незалежності, територіальної цілісності Української держави зокрема. Характеризуються міжнародні та вітчизняні наукові погляди, тлумачення теоретичних основ політики державної безпеки в гуманітарній сфері. Акцентовано увагу на відмінностях змісту понять «національна безпека» і «державна безпека» як базових категорій у теорії націобезпекознавства. Виділено нові, важливі для формування та реалізації політики державної безпеки гуманітарної сфери поняття: «регіональна гуманітарна безпека», «регіональні загрози», «регіональні принципи в гуманітарній сфері». Визначено, що політика державної безпеки в гуманітарній сфері охоплює діяльність уповноважених органів держави, громадськості та кожного громадянина України щодо реалізації системи правових, організаційних, інформаційних, кон-

трольних, фінансових та інших заходів, спрямованих на забезпечення стану гуманітарної безпеки. Підкреслено їх значимість у підготовці, визначенні та виконанні регіональних програм соціально-економічного розвитку, вирішення функціонування гуманітарної сфери. Структуровано основні принципи гуманітарної складової політики державної безпеки України, охарактеризовано їх зміст. Доведено, що при виробленні та реалізації ефективної державної політики безпеки в гуманітарній сфері на рівні держави, а також на рівні регіонів потрібно дотримуватися її концептуально-теоретичних основ, запропонованих принципів, що забезпечить збереження і зміцнення, захист і прогресивний розвиток державних інтересів, своєчасне виявлення, упередження, подолання внутрішніх і зовнішніх загроз.

Ключові слова: безпека, державна безпека, гуманітарна складова політики державної безпеки, гуманітарна безпека, регіональна політика безпеки, принципи.

Україна, як і інші країни світу, перебуває в геополітичному просторі, в якому внутрішньодержавні, економічні, політичні, етнічні, релігійні та інші суперечності, а також міждержавні бажання змінити, переглянути наявні кордони, здійснити новий перерозподіл сфер впливу призводять до конфліктів. Припустимо, що такі амбіційні прагнення будуть у світовому співтоваристві в найближчі десятиліття. І сьогодні, в складних умовах, забезпечення національної безпеки України є головним завданням органів влади та громадянського суспільства. Особливого значення набуває потреба ревізій, модернізації усталених концептуально-теоретичних засад національної безпеки України в цілому, і змісту гуманітарної складової безпеки країни зокрема, їх ролі у зміцненні суверенітету, незалежності Української держави.

Дефініція «національна безпека» окреслена у відповідних історичних філософсько-політичних вченнях, поглядах окремих вчених, які відрізняються за пізнавальними традиціями кожної держави, її суспільно-політичними, соціально-економічними особливостями розвитку, особливостями стану міжнародного середовища.

У часи античності поняття «безпека» тлумачилось як відсутність небезпеки для людини. Філософ Цицерон вбачав зміст безпеки для жителів стародавнього Риму у «захисті власного життя». Суспільство, мислителі періоду середньовіччя, під безпекою розуміли «стан духу людини». Значно розширилося розуміння та вживання терміна «безпека» в XVII–XVIII ст.ст. Філософами Т. Гоббсом, Дж. Локком, Ж.-Ж. Руссо, Б. Спінозою були зроблені перші узагальнення, систематизація, обґрунтування наукових думок щодо теоретичного змісту поняття «безпека». І тільки з XIX ст. стан безпеки почав розглядатися як наукова категорія. Безпека індивіда, суспільства та держави стали складо-

вими наукового поняття «безпека». Трактуювання «безпека» на початку ХХ ст. еволюціонувалося в поняття «національна безпека».

У 1947 році після прийняття у США закону про національну безпеку термін «національна безпека» отримав нову характеристику — здатність держави забезпечити її суверенітет і територіальну цілісність; підтримувати, розвивати політичні, економічні відносини з іншими країнами; захищати громадські, владні інститути від негативних зовнішніх впливів.

У сучасній науці сформулювалися різні трактування, характеристики базових понять та категорій теорії національної безпеки. У нашому науковому дослідженні такими є «національна безпека», «регіональна безпека», «політика державної безпеки», «загрози», «політика державної безпеки у гуманітарній сфері».

Так, у дослідженнях Е. І. Скакунова, Н. О. Ушакова, Г. Брауна «національна безпека» тлумачиться як недоторканність території держави, захист державних інститутів і системи управління [1, с. 27].

Сучасне бачення тлумачення змісту поняття «національна безпека» викладено у дослідженнях В. П. Горбуліна, А. Б. Качинського, О. В. Литвиненка [2, с. 17; 3, с. 6]. Вони розглядають національну безпеку як складну багаторівневу систему, як діяльність держави та недержавних структур щодо подолання загроз та викликів не лише у воєнній, політичній, але і в соціальній, гуманітарній сферах, як систему, в якій наявна постійна взаємодія, взаємозалежність у вирішенні життєво важливих інтересів особи, суспільства та держави.

Інший дослідник безпекознавства України В.А. Ліпкан зазначає, що «політика національної безпеки — діяльність органів державної влади, громадських організацій і об'єднань, спрямована на виявлення, нейтралізацію та запобігання загрозам та небезпекам національним інтересам та національним цінностям, визначення стратегічних завдань щодо забезпечення національної безпеки, удосконалення її системи, їх сил та засобів [4, с. 108].

Водночас А. Чупрій вважає, що «національна безпека» — це стан захищеності життєво важливих інтересів та цінностей людини і громадянина, суспільства і держави, для забезпечення сталого розвитку суспільства, своєчасного виявлення, запобігання і нейтралізації реальних і потенційних загроз національним інтересам [5, с. 19]. Слід відмітити, що саме така транскрипція дефініції «національна безпека» наявна і в Законі України «Про основи національної безпеки України» [6].

Названий Закон визначає дев'ять сфер національної безпеки, де, на думку українських законодавців, проявляються загрози національним інтересам: зовнішньополітична сфера, сфера державної безпеки, воєнна, економічна, соціальна, гуманітарна, науково-технологічна, екологічна, інформаційна сфери.

Деякі складові національної безпеки мають безперервний вплив одна на одну, взаємозв'язок та вплив на них внутрішніх і зовнішніх факторів. Найважливішою серед основних складових національної безпеки сьогодні є політика безпеки в гуманітарній сфері.

Одним із ключових напрямів дослідження теорії забезпечення державної безпеки є визначення її понятійного апарату. І серед базових понятійних категорій є «державна безпека», «державна безпека в гуманітарній сфері», «політика державної безпеки в гуманітарній сфері», «регіональна політика державної безпеки в гуманітарній сфері».

У Політичній енциклопедії «державна безпека» — сукупність умов та інститутів, які покликані гарантувати суверенітет держави, охорону/захист її території, населення, державних інститутів від внутрішніх та зовнішніх загроз» [7, с. 200–201]. У практичному коментарі до Кримінального кодексу України за редакцією М. Потебенька і В. Гончаренка зазначено, що державна безпека України — стан захищеності корінних підвалін суспільства, державних інститутів, необхідних для виконання державою своїх функцій з управління загальнозначущими справами суспільства [8, с. 16].

У іншому коментарі до Кримінального кодексу за редакцією М. Мельника й М. Хавронюка визначення було доопрацьовано й отримало таке трактування «державна безпека — це захищеність державного суверенітету, конституційного ладу, територіальної цілісності України, її економічного, науково-технічного й оборонного потенціалу, державної таємниці, правопорядку, державного кордону, життєво важливої інфраструктури та населення ... [9, с. 111]. Зважаючи на виклики сучасного стану суспільно-політичного, міжнародного розвитку України, наукові дослідження окремих вчених та з метою розведення тотожного сприйняття понять «державна безпека» і «безпека держави», на наш погляд, найвдалішим, лаконічним, змістовним є твердження С. Гордієнка, за яким «державна безпека — різновид національної безпеки, що передбачає спроможність держави забезпечувати стабільне функціонування державних та суспільних інституцій, а також стан їхньої захищеності від потенційних і реальних загроз» [10, с. 114–120].

Сьогодні серед науковців поширюється новий підхід, згідно з яким державна безпека є інтегральним поняттям і охоплює широкий комплекс проблем, пов'язаних з різними сторонами функціонування держави та суспільства. До державної безпеки відносять питання безпеки екологічної, енергетичної, інформаційної, соціальної, гуманітарної сфер тощо.

Поняття «гуманітарна сфера» є предметом дослідження багатьох провідних українських вчених, тому і трактування його різне.

У тлумачному словнику термін «сфера» пропонується розглядати в різних ракурсах, проте одне можна використати для формулювання поняття «гуманітарна сфера», за яким «сфера — це сфера фізичного або духовного життя, діяльність людини або суспільства: галузь, напрямок» [11, с. 60].

Вчені В. Андрущенко, А. Губернський, М. Михайльченко вважають, що гуманітарна сфера — «це не якась окрема сфера суспільного буття, а суспільне буття оцінене, охарактеризована через призму пріоритетів людини і людських цінностей [12, с. 487].

Слід відмітити, що сьогодні в основних нормативно-правових актах націобезпекознавства (Закон України «Про основи національної безпеки», Стратегія національної безпеки України) гуманітарна сфера розглядається, виписуються загрози, пріоритети, як складова соціальної сфери. Ми з цим не погоджуємося. Накопичені гострі, негативні тенденції в розвитку культури, освіти, медицині, духовному житті суспільства, прогалини в інформаційному просторі дають підстави розглядати, програмово-нормативно виписувати гуманітарну сферу, питання безпеки гуманітарної сфери як окрему сферу суспільного життя України. Тому ми розділяємо таке розуміння змісту гуманітарної сфери вченими В. Скуратівським, В. Трощинським, С. Чукут [13, с. 62; 14, с. 75; 15, с. 203; 16, с. 66]. Для остаточного вирішення цього питання слід визначити конкретні галузі, які стосуються гуманітарної сфери, а які — соціальної сфери. Виокремлені фундаментальні галузі гуманітарної сфери повинні бути спрямовані на національну, духовно-інтелектуальну складову розвитку суспільства.

Ми вважаємо, що гуманітарна сфера держави сьогодні — це сукупність невиробничих соціально орієнтованих галузей, що сприяють задоволенню духовного рівня, забезпеченню гарантованих державою прав і свобод людини шляхом надання освітянських, культурних, медичних, інформаційних послуг громадянам.

На сьогодні через внутрішні причини та зовнішні чинники, викликає поширення загроз державній безпеці у гуманітарній сфері держави. Це виявляється в недостатній увазі урядових структур до розвитку культури, науки, освіти, історичної пам'яті, залишковий принцип фінансування цих галузей.

Дослідженнями гуманітарної безпеки в Україні займалися і продовжують займатися сьогодні Національний інститут стратегічних досліджень, Національний інститут проблем міжнародної безпеки, Національна академія державного управління при Президенті України, Інститут проблем національної безпеки, провідні вчені України.

За енциклопедичним словником, гуманітарна політика — це система цілеспрямованої, регулюючої, організуючої, координуючої діяльності суб'єктів, спрямована на забезпечення оптимального функціонування та розвитку гуманітарної сфери життєдіяльності суспільства, соціального духовного життя, соціальних та духовних відносин [17, с. 127].

О. В. Степаненко стверджує, що базовими елементами гуманітарної сфери повинні бути фундаментальні галузі — освіта, наука, культура та їхні підгалузі: виховання, інформаційне середовище, дозвілля, релігія, етнічні відносини («цит.» за [15]).

Проблеми сфери гуманітарної політики були предметом наукових досліджень С. І. Здіорука, В. А. Скуратівського, В. П. Трощинського, С. А. Чукут та ін. У своїх працях вони намагалися охарактеризувати гуманітарну політику як цілісну суспільну діяльність, як духовне життя суспільства. Інші науковці здебільшого приділяють увагу розвитку окремих сегментів гуманітарної сфери. Це стосується системи освіти,

охорони здоров'я, системи культурної сфери та культурних пріоритетів українського державотворення, реалізації державної політики у сфері засобів масової інформації, державно-церковних та етнопонаціональних відносин. Ці проблемні питання стали предметом, змістом наукових праць М. Білінської, Т. Гладкої, С. Гричанської, Н. Авраменко, С. Козуліної, В. Григорович, А. Максим'як, А. Боровської, Н. Ільченко, В. Петрик, Т. Безверхої, В. Лук'янця, В. Табачковського, О. Соболя та ін.

Більш комплексно концептуальні засади політики гуманітарної безпеки Української держави розглядаються дослідниками В. Пироженком, С. Зубченком, А. Чурпірієм. Зокрема В. Пироженко констатує, що гуманітарна складова державної безпеки — це ступінь захищеності життєво важливих суспільних і політичних суб'єктів, що визначаються їх специфічними світоглядно-ціннісними орієнтаціями. І головним пріоритетом безпеки в гуманітарній сфері, на його думку, є формування в населення і суспільних суб'єктів таких світоглядно-ціннісних орієнтацій, які створюють усталені мотивації для підтримання, насамперед, національної ідентичності [18, с. 31].

На основі системного підходу С. Зубченком було запропоновано своє визначення «гуманітарна безпека» та «політика гуманітарної безпеки». Визначено, що політика гуманітарної безпеки є складовою політики національної безпеки. Встановлено, що сутність політики гуманітарної безпеки полягає у здійсненні державою системи правових, організаційних, інформаційних, контрольних, фінансових та інших заходів, спрямованих на забезпечення захищеності життєво важливих інтересів людини й громадянина, стратегічних інтересів суспільства та держави через своєчасне виявлення, запобігання та нейтралізації загроз у гуманітарній сфері національної безпеки.

А. Чупрій, ґрунтовно досліджуючи концептуальні засади політики безпеки в гуманітарній сфері, вважає її як вагому складову національної безпеки і пропонує характеризувати в інституційному та функціональному аспектах. У першому варіанті (аспекті) політика безпеки в гуманітарній сфері — це діяльність суб'єктів національної безпеки — державних органів, громадських організацій, управлінців, об'єднаних метою і завданнями щодо захисту прав і свобод людини, цінностей громадянського суспільства, національних інтересів держави в гуманітарній сфері. У другому варіанті (аспекті) вона спрямована на забезпечення захищеності культурних, освітніх, наукових, духовно-релігійних та інших життєво важливих інтересів українського народу в гуманітарній сфері від внутрішніх і загроз і зовнішнього втручання [19, с. 36].

Враховуючи різновекторність наукових досліджень, ми вважаємо, що політика державної безпеки в гуманітарній сфері — це діяльність уповноважених органів держави щодо реалізації системи правових, організаційних, інформаційних, контрольних, фінансових та інших заходів, спрямованих на забезпечення стану гуманітарної безпеки.

Безперечно, згадані базові дослідження становлять значний науково-практичний інтерес у сфері гуманітарної складової політики держави, теоретико-методологічних аспектах її змісту.

Пріоритети політики безпеки в гуманітарній сфері повинні бути чітко структуровані відповідно до потреб кожного регіону і їх зміст, механізми реалізації — відповідати принципам безпеки в гуманітарній сфері.

Першочерговими завданнями політики національної безпеки в гуманітарній сфері в умовах становлення демократичної, соціальної, правової української держави, в умовах захисту суверенності, незалежності є вдосконалення державного механізму підтримки, повсюдного впровадження та поширення національної культури, збереження та актуалізація вітчизняної історичної пам'яті, національно-культурної спадщини, реалізація державних інтересів та захист національних цінностей.

Загальновідомо, що державна регіональна політика покликана керувати економічним, соціальним та політичним життям регіону, сприяти ефективному розвитку регіональних відносин. Науково-теоретичні засади державної регіональної політики, Закон України «Про засади державної регіональної політики» [20] визначають такі основні її принципи: пріоритет загальнонаціональних інтересів, урахування особливостей регіонів, забезпечення в усіх регіонах однакових умов розвитку, ресурсне забезпечення проведення державної регіональної політики, створення ефективної системи регіонального управління.

У державній регіональній політиці слід виділити низку взаємопов'язаних елементів: економічну, соціальну, науково-технічну, екологічну, демографічну, гуманітарну й національну політику.

Пріоритетна мета регіональної гуманітарної політики — духовний розвиток суспільства, поліпшення його морального стану і здоров'я, ефективного використання всіх ресурсів регіону для підвищення добробуту населення формування волелюбної, патріотично налаштованої особистості.

Практично немає такої сфери в політиці національної безпеки, в якій у разі успішного її здійснення можна було б обійтися без реального врахування регіональних аспектів. Для досягнення позитивних результатів у здійсненні національної політики безпеки в гуманітарній сфері повинні братися до уваги регіональний чинник, враховуватися особливості конкретних регіонів.

Зважаючи на історичні, територіальні, соціально-економічні, національно-етнічні, конфесійні, культурно-освітні особливості, традиції, тенденції розвитку регіонів унітарної України та з метою забезпечення в кожній окремо взятій території держави всебічного розвитку людини як особистості, її талантів, інтелектуальних, творчих здібностей, формування національних цінностей, самореалізації компетентностей, підвищення культурно-освітнього рівня громадян задля забезпечення сталого розвитку кожного регіону, виявлення та уне-

можливлення регіональних безпек у гуманітарній сфері, враховуючи сучасні негативні виклики, тенденції, загрози в українській державі, вважаємо за доцільне деталізувати окремі поняття, які повинні обов'язково використовуватися при характеристиці питань, проблем гуманітарної безпеки.

На нашу думку, значне місце серед пріоритетів регіональної гуманітарної політики повинно бути відведено для регіональної політики безпеки в гуманітарній сфері.

Серед великої низки наукових досліджень щодо дефініцій, характеристик політики національної безпеки, політики національної безпеки в гуманітарній сфері трактування, поняття «регіональна гуманітарна безпека», «регіональні загрози безпеки в гуманітарній сфері», «регіональна політика безпеки в гуманітарній сфері» відсутні.

Використовуючи чинне законодавство, базові наукові дослідження, думки окремих вчених, практику реалізації державної, регіональної гуманітарної політики та актуальність забезпечення в сьогоденних умовах становлення української державності, захисту національних інтересів, територіальної цілісності України, успішного розвитку кожного регіону держави, ми пропонуємо нові поняття для системи національної безпеки України і для політики державної безпеки в гуманітарній сфері зокрема.

Регіональна гуманітарна безпека — це стан захищеності гуманітарного потенціалу, інформаційного простору регіону; національних інтересів громадян, їх прав, свобод, фізичного та психічного здоров'я, моральності, духовності, інтелектуальності, громадської активності від внутрішніх та зовнішніх загроз.

Регіональна політика безпеки в гуманітарній сфері — створення органами влади, громадськими інституціями в регіоні умов для розвитку його людського потенціалу завдяки рівному доступу всіх громадян до якісної освіти, медичного обслуговування, розвитку культури, духовності, забезпечення права на своєчасну та об'єктивну інформацію, збереження історико-етнічних традицій, упередження та протидія загрозам гуманітарної сфери.

Регіональні загрози безпеки в гуманітарній сфері — це очевидна або прихована протидія, намір зашкодити в регіоні національним інтересам, меті, соціогуманітарному, національно-культурному розвитку певної території, особистісного духовного розвитку людини, реалізації її конституційних прав та свобод.

Зважаючи на сутність регіональної гуманітарної безпеки, на ймовірність реальних територіальних загроз розвитку гуманітарної сфери, ми вважаємо, що для успішної реалізації регіональної політики безпеки в гуманітарній сфері необхідно, насамперед, об'єднувати зусилля місцевих органів державної влади і громадськості. Вирішення в регіоні найважливіших питань гуманітарного розвитку забезпечується через впровадження системних реформ, створення дієвого механізму аналізу та прогнозування.

Суб'єктами реалізації гуманітарної політики безпеки в регіоні повинні виступити обласні державні адміністрації, їх департаменти, управління; районні державні адміністрації; територіальні відділення центральних органів виконавчої влади; спеціалізовані місцеві правоохоронні органи; органи місцевого самоврядування всіх рівнів; громадські, політичні організації; жителі регіону.

Головними регіональними об'єктами виникнення загроз та реалізації політики безпеки в гуманітарній сфері ми визначаємо освіту, науку, культуру, медицину, мистецтво, інформаційний простір, міжконфесійні, міжетнічні відносини, сім'ю і молодь.

Пріоритети політики безпеки в гуманітарній сфері повинні бути чітко структуровані відповідно до потреб кожного регіону і їх зміст, механізми реалізації — відповідати принципам національної безпеки в гуманітарній сфері.

У Законі України «Про основи національної безпеки України» прописані основні принципи забезпечення національної безпеки. До них належать: пріоритет прав і свобод людини і громадянина; верховенство права; пріоритет договірних (мирних) засобів у розв'язанні конфліктів; своєчасність і адекватність заходів захисту національних інтересів реальним і потенційним загрозам; чітке розмежування повноважень та взаємодія органів державної влади в забезпеченні національної безпеки; демократичний цивільний контроль над воєнною організацією держави та іншими структурами в системі національної безпеки; використання в інтересах України міждержавних систем та механізмів міжнародної колективної безпеки («цит.» за [6]).

Зрозуміло, що зміст принципів державної безпеки в гуманітарній сфері відповідає загальним і водночас має особливості, специфіку.

Аналізуючи наукові дослідження, окремі інституційно-програмові документи, відповідне законодавство, особливості суспільно-політичного розвитку, ми вважаємо, що до основних принципів гуманітарної складової політики державної безпеки України варто віднести принципи пріоритетності національних інтересів, національних цінностей; захисту конституційних прав і свобод громадянина в гуманітарній сфері; верховенство права; демократичності, прозорості у вирішенні проблем, загроз гуманітарної сфери; об'єктивності в оцінюванні та прогнозуванні розвитку складових гуманітарної сфери; цілісності, збалансованості інтересів людини — суспільства — держави; упередженості, вчасності реагування на загрози в гуманітарній сфері; професіоналізму, патріотизму в реалізації політики безпеки в гуманітарній сфері; оптимізації, інтегрованості в співпраці органів влади та громадськості.

Принцип пріоритетності державних інтересів, національних цінностей. Саме забезпечення системного розвитку національних інтересів, збереження, відтворення, утвердження національних інтересів, збереження, відтворення, утвердження національних цінностей у суспільстві, з участю громадськості, владних структур повинно бути пріоритетним у становленні України незалежної, суверенної держави,

в реалізації базових засад політики національної безпеки в гуманітарній сфері.

Принцип захисту конституційних прав і свобод громадян у гуманітарній сфері визначає, що людина є найвищою суспільною цінністю, і дії держави спрямовані на забезпечення реалізації та захисту прав, потреб, інтересів громадян України.

Принцип верховенства права. Згідно з ним усі правові норми державної політики в гуманітарній сфері повинні неухильно втілюватися в життя, застосовуватися на всій території країни, є обов'язковими для громадськості, для державних інституцій.

Принцип демократичності, прозорості у вирішенні проблем, загроз гуманітарній сфері означає що основні засади державної політики національної безпеки в гуманітарній сфері визначаються та реалізуються з участю народу, владних структур, громадських організацій.

Принцип об'єктивності в оцінюванні та прогнозуванні розвитку складових гуманітарної сфери. Він є одним з головних для досягнення ефективності національної політики безпеки гуманітарної сфери. Він є одним з головних для досягнення ефективності національної політики безпеки гуманітарної сфери. Реальний стан дасть можливість своєчасно, об'єктивно визначити наявні проблеми, шляхи їх розв'язання в освіті, культурі, релігії, інформаційному просторі тощо. Його відсутність негативно впливає на всі сторони життя громадянського суспільства, не сприяє розвитку країни, підриває її внутрішню єдність і може призвести до конфліктів.

Принцип цілісності, збалансованості інтересів людини — держави — суспільства. Найвищою суспільною цінністю в незалежній, демократичній, правовій, соціальній державі є людина. Національні інтереси та інтереси людини — держави — суспільства, повинні бути збалансовані і перебувати в постійному гармонійному розвитку. Держава зі своїми інституціями повинна створити, забезпечити умови для реалізації потреб людини та громадянина, їх духовного та інтелектуального розвитку.

Принцип упередженості, вчасності реагування на загрози в гуманітарній сфері прямо впливає на уникнення можливих міжнаціональних, міжконфесійних, культурно-освітніх конфліктів. Він передбачає постійний моніторинг стану, розвитку різних складових гуманітарної сфери, оперативного реагування на негативні явища, події, тенденції. Особливо ефективним його застосування, є обов'язковим в окремих регіонах держави, для упередження регіональних безпек національної політики.

Принцип професіоналізму, патріотизму в реалізації політики безпеки в гуманітарній сфері. Суб'єктами реалізації національної політики безпеки в цілому та в гуманітарній сфері зокрема повинні бути патріоти держави, незалежно управлінець чи громадянин. Представники владних структур, громадськості повинні володіти сучасними інноваційними формами, методами управління та реалізації процесів,

заходів забезпечення безпеки розвитку гуманітарної сфери, із врахуванням регіональних особливостей та багатоманітності України.

Принцип оптимізації, інтегрованості у співпраці органів влади та громадськості. Відповідальність за здійснення гуманітарної політики в Україні несуть центральні, місцеві органи влади, органи місцевого самоврядування, громадськість. Враховуючи нові сучасні виклики розвитку європейсько орієнтованого, інформаційно насиченого українського суспільства, їх діяльність повинна забезпечувати консолідацію та розвиток української нації, її історичної свідомості, традицій, культури, сприяти їм.

Оскільки гуманітарна сфера сьогодні стає системоутворюючим і стратегічно важливим чинником розвитку держави, забезпеченням її національної безпеки, то при виробленні та реалізації державної політики безпеки в гуманітарній сфері потрібно постійно дотримуватися запропонованих принципів, звертати увагу на рівень довіри чи відчуження населення щодо влади, рівень розвитку політичної та правової свідомості, національний та демографічний чинник суспільного розвитку, реальну міжнародну ситуацію.

Є очевидним те, що система національної безпеки повинна бути цілісною, елементи якої тісно пов'язані між собою. Формування національної безпеки потребує вироблення на загальнодержавному рівні єдиного понятійного апарату та єдиного напрямку розвитку гуманітарної сфери національної безпеки з урахуванням специфічних особливостей розвитку регіонів держави для збереження і зміцнення національних цінностей, захист і прогресивний розвиток національних інтересів шляхом своєчасного виявлення, упередження, нейтралізації, подолання внутрішніх і зовнішніх загроз.

Список використаних джерел

1. Ситник Г. П., Олуйко В. М., Вавринчук М. П. Національна безпека України: теорія і практика. К., 2007. 614 с.
2. Горбулін В. П., Литвиненко О. В. Національна безпека: Український вимір К., 2008. 104 с.
3. Горбулін В. П., Качинський А. Б. Засади національної безпеки України. К., 2009. 272 с.
4. Ліпкан В. А. Національна безпека України. К. : Кондор, 2006. 552 с.
5. Чупрій Л. Політика національної безпеки Української держави в гуманітарній сфері: концептуально-інституційний аналіз. К. : ФОП Кожуховський І. І., 2015. 508 с.
6. Про основи національної безпеки України : Закон України від 19.06.2003 р. № 964-IV / Верховна Рада України. Законодавство України. URL : <https://goo.gl/ZtrFba>.
7. Романюк А. Державна безпека. *Політична енциклопедія*. К. : Парламентське видавництво. 2011. 808 с. URL : <https://goo.gl/ZiyDLj>.
8. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / під заг. ред. М. О. Потєбенька, В. Г. Гончаренка. К. : Форум, 2001. Ч. 2. 942 с.

9. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / відп. ред. С. С. Яценко. К. : А.С.К. 2003. 386 с.
10. Гордієнко С. Г. Сутність та зміст поняття «державна безпека». *Стратегічна панорама*. 2003. № 2. С. 114–120.
11. Новий український тлумачний словник: близько 20000 слів і словосполучень / за заг. ред. В. В. Дубічинського. Х. : Книжковий Клуб, 2008. 514 с.
12. Губерський А., Андрущенко В., Михальченко М. Культура. Ідеологія. Особистість: Методолого-світоглядний аналіз. К. : Знання України, 2002. 580 с.
13. Скуратівський В., Троцинський В., Чукут С. Гуманітарна політика в Україні. К. : Вид-во УАДУ: Міленіум, 2002. 261 с.
14. Кіндзерський С. Державне управління в гуманітарній сфері регіону України: стан та тенденції розвитку : дис. ... канд. держ. упр. : 25.00.02. К., 2006. 205 арк.
15. Степанко О. В. Сутність, мета, завдання та складові гуманітарної сфери. *Теорія та практика державного управління*. 2012. Вип. 3. С. 201–208. URL : <https://goo.gl/VW5jBU> (дата звернення: 25.05.2017).
16. Дозд В. Гуманітарна політика України в контексті суспільної модернізації (соціально-філософський аналіз) : дис. ... д-ра філос. наук : 09.00.03. К., 2007. 380 арк.
17. Енциклопедичний словник з державного управління / уклад. Ю. П. Сурмін, В. Д. Бакуменко, А. М. Михненко та ін. К. : НАДУ, 2010. 820 с.
18. Пироженко В. О. Гуманітарна складова національної безпеки: предмет дослідження та коло основних проблем. *Стратегічна панорама*. 2005. № 2. С. 27–35. URL : <https://goo.gl/7Ci71V> (дата звернення: 25.05.2017).
19. Чурій А. Концептуальні засади політики національної безпеки Української держави в гуманітарній сфері. *Політичний менеджмент*. 2013. № 1–2. С. 35–41.
20. Про засади державної регіональної політики : Закон України від 05.02.2015 р. № 156-VIII / Верховна Рада України. Законодавство України. URL : <https://goo.gl/8JEjFх> (дата звернення: 25.05.2017).

Надійшла до редакції 04.02.2018

Баюк М. І. Гуманитарная составляющая политики государственной безопасности: понятие, принципы

Украинское государство сегодня находится на пути переосмысления места гуманитарных факторов в общественном развитии. Ключевыми приоритетами реализации государственной политики должны стать вопросы развития образования, науки, культуры, мировоззренчески-патриотического воспитания, выделение их роли в обеспечении политики государственной безопасности в гуманитарной сфере Украины. Предметом научного исследования является теоретические основы основ национальной, государственной безопасности Украины в целом и содержания гуманитарной составляющей государственной безопасности, их роли в укреплении суверенитета, независимости, территориальной целостности Украинского государства. Характеризуются международные и отечественные научные взгляды, толкования теоретических основ политики государственной безопасности в гуманитарной сфере. Акцентировано внимание на различиях содержания понятий «национальная безопасность» и «государственная безопасность» как базовых категорий в теории национальной безопасности. Выделены новые, важные для формирования и реализации политики государственной безопасности гуманитарной сферы понятия: «региональная гуманитарная безопасность», «региональные угрозы», «региональные принципы в гуманитарной сфере». Определено, что политика государственной безопасности в гуманитарной сфере охватывает деятельность уполномоченных органов государства по реализации системы правовых, организационных, информационных, контрольных, финансовых и других мер, направленных на обеспечение состояния гуманитарной безопасности. Подчёркнуто их значимость в подготовке, определении и выполнении региональных программ социально-экономического развития, решении функционирования гуманитарной сферы. Структурировано основные принципы гуманитарной составляющей политики государственной безопасности Украины, охарактеризованы их содержание. Доказано, что при выработке и реализации эффективной государственной политики безопасности в гуманитарной сфере на уровне государства, а также на уровне регионов нужно соблюдать ее концептуально-теоретические основы, предложенные принципы, обеспечить сохранение и укрепление, защиту и прогрессивное развитие государственных интересов, своевременное выявление, предубеждения, преодоление внутренних и внешних угроз.

Ключевые слова: безопасность, государственная безопасность, гуманитарная составляющая политики государственной безопасности, гуманитарная безопасность, региональная политика безопасности, принципы.

Baiuk, M. I. Humanitarian Component of the Policy of State Security: Concept, Principles

The Ukrainian state is now on the way of rethinking the place of humanitarian factors in social development. The key priorities of the implementation of state policy should be the issues of development of education, science, culture, worldview and patriotic education, and their role in ensuring the policy of state security in the humanitarian sphere of Ukraine. The subject of scientific research is the theoretical basis of the principles of national and state security of Ukraine as a whole and the content of the humanitarian component of state security and their role in strengthening the sovereignty, independence, and territorial integrity of the Ukrainian state. International and domestic scientific views, interpretation of the theoretical foundations of state security policy in the humanitarian sphere are characterized. The emphasis is placed on the differences in the content of the notions of «national security» and «state security» as the basic categories in the theory of national security science. The new notions «regional humanitarian security», «regional threats», «regional principles in the humanitarian sphere» are allocated for the formation and implementation of the state security policy of the humanitarian sphere. It is determined that the state security policy in the humanitarian sphere covers the activities of authorized state bodies in implementing a system of legal, organizational, information, control, financial and other measures aimed at ensuring the state of humanitarian security. They emphasized their importance in the preparation, definition and implementation of regional programs of socio-economic development, the decision of the functioning of the humanitarian sphere. The basic principles of the humanitarian component of Ukraine's state security policy are structured, their content is characterized. It is proved that during the development and implementation of an effective state security policy in the humanitarian sphere at the state and regional level it is necessary to adhere to its conceptual and theoretical foundations, the proposed principles that will ensure the preservation and strengthening, protection and progressive development of state interests, timely detection, bias, overcoming of internal and external threats.

Keywords: security, state security, humanitarian component of the state security policy, humanitarian security, regional security policy, principles.

